

ГЛАЗУНОВ
Геннадій Опанасович,
зав. сектора архівів,
Державна наукова
сільськогосподарська бібліотека
НААН
(м. Київ)

ЧЛЕН ПРЕЗИДІЇ ВУАСГН КОСТЯНТИН ВІТОРТ (1894–1938): ТРАГЕДІЯ ОСОБИСТОСТІ

У публікації вперше досліджуються матеріали щодо діяльності, наукової ролі й складної долі члена Президії Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук К.К. Віторта. Його наочне відношення до аграрно-наукового сектору України стало поштовхом для арешту та репресії за політичними ознаками одного із наукових працівників-аграріїв.

В публикации впервые исследуются материалы деятельности, научной роли и сложной судьбы члена Президиума Всеукраинской академии сельскохозяйственных наук К.К. Виторта. Его предметное отношение к аграрно-научному сектору Украины стало причиной для ареста и репрессирования по политическим мотивам одного из научных работников-аграриев.

The materials about activities, the role of scientific and complicated destiny of UAAS presidium member Constantine Vitort are first considered in publication. His objective related to the agro-scientific sector of Ukraine was the reason of his arrest and politic repression of one of scientific agrarians.

Ім'я К.К. Віторта мало про що говорить сучасним науковцям-аграріям тощо. Навіть автору прийшлося докласти чимало зусиль, щоб знайти певні архівні матеріали щодо його долі, як члена Президії ВУАСГН.

За матеріалами карної справи, наданих МВС України у квітні 2007 року, значиться, що К.К. Віторт народився у м. Харкові [1]. Проте, за його автобіографією [2] видно, що він народився 23 березня 1894 року у м. Вилкомир (після 1917 р. – м. Укмерге, Литва. – Авт.) Ковенської губернії. За національністю – поляк. Батько його – батрак, згодом працював на різних заводах Півдня Росії, чорнороб, колишнього стану – міщанин. У 18 років

К.К. Віторт почав самостійно працювати у м. Катеринославі. Був мобілізований 1915 р. до царської армії. До 1916 р. прослужив у 32 запасному батальйоні у м. Сімферополі. Того ж року відряджений до Тифліської школи прапорщиків, яку закінчив у тому ж році та відправлений на Кавказький фронт.

Навчання К.К. Віторту довелося, за його словами, одержувати у м. Катеринославі. Тут він закінчив міське 6-ти класне училище. Пробирав здавати іспити екстерном, але спеціальності жодної так і не отримав.

Щодо партійності, то влітку 1917 р. К.К. Віторт вступив до РСДРП (більшовиків) у військовій частині, коли служив на Кавказі. Перерва у партійному стажі була із весни 1918 р. до січня 1919 р. В той час він, перебуваючи в рядах Червоної Армії, підтвердив добровільний вступ у ряди РСДРП(б), але по суті відновив зв'язок із партією КП(б) України лише у м. Катеринославі. Причиною, як писав К.К. Віторт, стало те, що він повертався з Кавказу, де запанувала «демократична» республіка Грузія, у Катеринославі, коли тут уже були німці, тому й зв'язок встановити він не мав можливості. 23-річний молодий чоловік повідомляв, що до Лютневої революції, зважаючи на молодість і знаходження в армії, він у громадських організаціях участі не брав, репресіям не піддавався, під судом також не був.

Після Лютневої революції К.К. Віторт житв цілком свідомим життям, тобто брав активну участь в усіх проявах громадської діяльності. В період між Лютневою і Жовтневою революціями його обирали до складу полкових комітетів, у всякому разі до складу двох військових частин. Він також проводив роботу за завданнями організацій більшовиків, здебільшого у вигляді агітації серед солдатських мас. З січня 1919 р. знаходився у лавах Червоної Армії. Втім, брав одночасно активну участь у роботі ревкому, як то було у Хортиці Катеринославіської губернії.

Змагання країни щодо оборони із військами збройних сил генерала А.І. Денікіна зачепили й особу К.К. Віторта. Як комбат 9 Задніпровського радянського полку він безпосередньо брав участь у боях проти військ А.І. Денікіна із липня 1919 р. Невдовзі, з вересня того ж року, брав участь у

Махновській повстанській армії, тепер уже – в тилу денікінських військ. Тут К.К. Віторт перебував до приходу Червоної Армії до Катеринослава, тобто уже після перемоги над з'єднаннями колишнього генерала А.І. Денікіна. Із січня до березня 1920 р. К.К. Віторт хворів на тиф в Олександрівську (нині – Запоріжжя).

До серпня 1920 р. служив у Катеринославському губернському військовому комісаріаті. Якось, його відправили на Західній фронт, через відомий «Московський П.У.Р.». Після отримання угоди з Польщею переводять в Управління формування Червоних комунарів у Москву. Там він працював до травня 1921 р. За власним проханням, переведений по службі у Катеринослав до штабу бригади так званого «особового призначення», яку згодом було перейменовано у штаб частини особового призначення – «ЧОП».

К.К. Віторт був демобілізований у лютому 1923 р. з посади штабного начальника навчально-мобілізаційного відділу. Потрапив через губвиконком на посаду управляючого справами Катеринославського комунального господарства, де й працював до листопада. Надалі – призначили заступником завідувача комунгоспу. З квітня 1924 р. відповідно до розпорядження центрального райпарткому м. Запоріжжя він був переведений до Запорізького губернського земельного управління: спочатку на посаду губернського ревізора, який інспектував усі площі губернського земельного управління. З вересня 1924 р. – завідувач підвідділу Запорізького губземуправління. Усе зазначене К.К. Віторт оприлюднив у своїй автобіографії, підготовленій 1924 р. для Народного комісаріату земельних справ УСРР. Його в той час призначили фахівцем сектору кадрів Наркомзему України [3].

Після створення Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук, К.К. Віторт увійшов до складу Президії ВУАСГН як керівник сектору кадрів. Якщо коротко, то ВУАСГН – перша науково-організаційна академічна структура України, була створена 22 травня 1931 р. постановою українського Уряду. Склад Президії ВУАСГН із 9 членів був погоджений Урядом УСРР [4] та затверджений Наказом № 244 Народного комісаріату земельних справ

Української СРР від 29 травня 1931 р. [5]. До складу Президії ВУАСГН входив і К.К. Віторт. Під керуванням Президії – органу колективного управління науковими розробками на українських теренах, особливо важливі були перші два роки. Академія, незважаючи на те, що вона починала науково-організаційну діяльність, все рішучіше збільшувала ефективність наукової віддачі для українського села. Це відчувало аграрне виробництво краю. Еволюція розвитку академічної наукової думки отримала на той час безповоротний прорив як форми організації дослідницького процесу в Україні.

Повернемося до долі К.К. Віторта. Зазначимо, що працюючи у ВУАСГН він займався організаційними питаннями, насамперед, керуючи кадровим чи фінансовим секторами Академії. Так, II Пленум ВУАСГН прийняв резолюцію «На доповідь члена Президії ВУАСГН т. Віторта про розміри, порядок та контроль фінансування науково-дослідної роботи на 1932 рік». Резолюція Другого Пленуму ВУАСГН, прийнята за доповіддю К.К. Віторта, затвердила загальний план основного фінансового забезпечення Академії на 1932 р. в сумі 18 742 тис. карбованців, із них – на операційні видатки науки – 13 792 тис. крб., на капітальні вкладення (з різних фінджерел) – 4 950 тис. крб. Учасники Пленуму Академії пов'язували ухвалені плани робіт для «кожної» науково-дослідної установи (НДУ), порівнюючи з контрольними цифрами, визначеними на 1932 р. по окремих НДУ. Визнано, як недостатнє, фінансування таких установ: Інституту практичної ветеринарії, фінансування якого дорівнювало 71 відсотку від минулорічних показників; Інституту шовківництва, що отримав на оперативне управління наукою лише 160 тис. крб., а НДІ варто надати – 230 тис. крб. та й від замовників (Укрбавовком) – варто очікувати вдвічі більшого фінансування тощо. Все зазначене – потрібно було вирішувати силами ВУАСГН. Пленум визначив, що «зрівнялівку» заробітної плати наукових працівників варто «рішуче ліквідувати», максимально запровадити відрядну оплату в НДІ, для чого створити «преміально-заохочувальний фонд», зокрема, у ВУАСГН в сумі 100 тис. крб. Фінансово-матеріальному секторові

Академії, яким керував К.К. Віторт, доручалося виробити «спеціальну уставу про такі фонди» і розіслати в НДІ і науково-дослідні станції [6].

Для майбутньої трудної долі К.К. Віторта, напевне, виявився знаковим той факт, що Костянтин Костянтинович перебував на добірній посаді науковця – члена Президії ВУАСГН.

Втім, проблеми сільського господарства України, як і національної аграрної науки в цілому, викрив 1932 рік: голод того року був нестерпним. У наслідок жорстких планів хлібозаготівель, норми яких визначались у Москві, справжнє безхліб'я вразило значну територію, де проживали мільйони українців. Голодування нації фактично перестало бути таємницею. Влада радянської держави шукала крайніх. У числі інших, об'єктом погрому постала й ВУАСГН. За свідченнями керівників ЦК КП(б) України тут була викрита "шкідницька організація", на чолі якої начебто стояв перший віце-президент ВУАСГН А.М. Сліпанській (1896–1942). Найбільш активно почалися арешти науковців у 1933 році. Першочергово заарештовували членів Президії ВУАСГН. На цих підставах, владна увага до науково-організаційної діяльності ВУАСГН, до її наукових і практичних здобутків почала спадати [7].

У матеріалах архівів ЦДАВО України, ЦДАГО України, деяким іншим дослідженням, наприклад, за «Персональним складом Президії Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук (1931–1935)», знайдено чимало матеріалів 1933 року, які свідчили про різнобічні пропозиції стосовно заміни членів Президії ВУАСГН. Так, кількість членів Президії ВУАСГН збільшилася до 18 персон. Однак, до складу Президії ВУАСГН кожного разу входив і керівник адміністративно-фінансового сектору Академії К.К. Віторт [8]. Втім – здебільшого, наявність членів Президії ВУАСГН, що залишали попередній склад, пояснювалася арештами науковців, які завзято провадило Державне політичне управління НКВС УСРР.

Торкнулася зазначена трагедія й особи члена Президії ВУАСГН К.К. Віторта: 28 вересня 1938 р. він був заарештований. Рішенням Судової трійки Управління НКВС Харківської області К.К. Віторт засуджений до вищої

міри покарання – розстрілу [9]. Вирок виконано, але не залишилося свідчень про місце поховання репресованого...

Замість висновків. За партійністю, біографією, повсякденним життям К.К. Віторт належав до тої більшості українських, зокрема, наукових особистостей, які поділяли ідеї владної компартії. Однак, особливість була у належності його до складу Президії ВУАСГН, яку звинуватили у шкідництві в аграрному секторі України. І хоча, за часом, завину визнали бездоказовою, у 44 роки обірвалося життя Віторта Костянтина Костянтиновича – ініціативного й добропорядного наукового висуванця...

Список використаних літератури та джерел

1. *Повідомлення* Департаменту інформаційних технологій МВС України від 4 квітня 2007 р. – Особистий архів автора, арк. 1.
2. ЦДАВО України, ф. 27, оп. 17л., спр. 747. Особиста справа Віторта К. К., 6 арк.
3. *Там само*, арк. 5.
4. *Там само*, ф. 27, оп. 10, спр. 506, арк. 79–82.
5. *Там само*, ф. 27, оп. 12, спр. 2, арк. 38.
6. *Всеукраїнська Академія Сільськогосподарських Наук*: зб. док. і матеріалів / Вергунов В. А, Гриннік І. В., Кірпицький З. П. [та ін.]; за наук. ред. В. А. Вергунова; за заг. ред. Ю. Ф. Мельника. – К.: Аграр. наука, 2006. – С. 189–192.
7. *Там само*. – К.: Аграр. наука, 2006. – 314 с.
8. ЦДАВО України, ф. 1055, оп. 1, спр. 793, арк. 2–3; Білоцерковська А. С. Персональний склад Президії Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук (1931–1935) // Актуальні питання історії науки і техніки: матеріали 10-ї Всеукр. наук. конф., Київ, 6–8 жовт. 2011 р. / Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК. – К., 2011. – С. 8–10.
9. *Повідомлення* Департаменту інформаційних технологій МВС України від 4 квітня 2007 р. – Особистий архів автора, 2 арк.